

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

GREEN ECONOMY AND DEVELOPMENT

Social, Economic, Technological, Scientific and Popular Science Journal

2026-YIL / SENTABR /
9-SON, IV-QISM

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

*Elektron nashr. 2026-yil, sentabr.
IV-qism*

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoiraz Azimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldixo'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukhonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxanovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongirاتبay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyea Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukariyeva Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTIDA TARKIBIY SILJISHLAR INTENSIVLIGI VA ULARNING IQTISODIY O'SISH SIFATIGA TA'SIRI	14
Muxamedov Sanjar Husnutdin o'g'li	
KICHIK BIZNESDA YUQORI QO'SHILGAN QIYMATLI SANOAT MAHSULOTLARI ISHLAB CHIQRISH SAMARADORLIGINI OSHIRISH OMILLARI	21
Ergashev Ulug'bek Karimovich	
SOLIQ ISLOHOTLARI SHAROITIDA SOLIQ STAVKALARINING O'ZGARISHI VA SOLIQ MA'MURCHILIGINI RAQAMLASHTIRISH SAMARADORLIGI.....	26
Ashirbayev Odilbek Aminbayevich	
MOLIYAVIY BOSHQARUV VA LOYIHALARNI BOSHQARISH INTEGRATSIYASI: LOYIHA XARAJATLARI, MOLIYALASHTIRISH QARORLARI VA LOYIHA NATIJADORLIGI O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNING KONTSEPTUAL TAHLILI	32
Abdukarimov Akbar G'anisherovich	
INVESTITSİYALARNI JALB QILISHNI EKONOMETRIK BAHOLASH VA PROGNOZLASH.....	37
Almuradov Abdulla	
Aziza Asrorova Oybekovna	
TIJORAT BANKLARIDA MUAMMOLI KREDITLARNI RAQAMLI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH	43
Nashvanov Jasur Mamat o'g'li	
QISHLOQ HUDUDLARIDA AGRAR SOHADA KREATIV TADBIRKORLIKNI RIVOJLANTIRISHNING NAZARIY JIHATLARI.....	48
Qodirova Noiba Maxmud qizi	
TIJORAT BANKLARINING LIKVIDLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR	53
Nazirov Ibrohimjon Sodiqjon o'g'li	

TIJORAT BANKLARINING LIKVIDLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR

Nazirov Ibrohimjon Sodiqjon o'g'li
Termiz davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
ORCID: 0009-0002-6150-3149

Annotatsiya: Mazkur maqolada tijorat banklarining likvidligiga ta'sir etuvchi ichki (mikro) va tashqi (makro) omillar tizimli ravishda o'rganilgan. Tadqiqot maqsadi — bank likvidligini shakllantiruvchi asosiy omillarni aniqlash va ularning o'zaro ta'sir mexanizmini ochib berish hisoblanadi. Maqolada mahalliy va xorijiy olimlarning qarashlari tahlil qilinib, ularga nisbatan mualliflik munosabati bildirilgan. Tadqiqot natijasida kapital yetarliligi, aktivlar va majburiyatlar muddati bo'yicha mosligi, depozit bazasining barqarorligi hamda makroiqtisodiy muhit bank likvidligining asosiy determinantlari sifatida belgilandi. Xulosa qismida tijorat banklari likvidligini mustahkamlash bo'yicha amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: tijorat banklari, likvidlik, likvidlik riski, kapital yetarliligi, depozit bazasi, makroiqtisodiy omillar, Markaziy bank siyosati, aktivlar va majburiyatlarni boshqarish.

Аннотация: В статье системно исследованы внутренние (микро) и внешние (макро) факторы, влияющие на ликвидность коммерческих банков. Целью исследования является выявление ключевых факторов, формирующих банковскую ликвидность, и раскрытие механизма их взаимодействия. В статье проанализированы взгляды отечественных и зарубежных учёных, выражено авторское отношение к ним. В результате исследования в качестве основных детерминант ликвидности определены достаточность капитала, соответствие сроков активов и обязательств, стабильность депозитной базы и макроэкономическая среда. В заключении разработаны практические предложения по укреплению ликвидности коммерческих банков.

Ключевые слова: коммерческие банки, ликвидность, риск ликвидности, достаточность капитала, депозитная база, макроэкономические факторы, политика Центрального банка, управление активами и пассивами.

Abstract: This article systematically examines the internal (micro) and external (macro) factors affecting the liquidity of commercial banks. The purpose of the research is to identify the key determinants shaping bank liquidity and to reveal the mechanism of their interaction. The views of local and foreign scholars are analyzed, and the author's own position toward them is expressed. The study identifies capital adequacy, the maturity match between assets and liabilities, the stability of the deposit base, and the macroeconomic environment as the principal determinants of bank liquidity. The conclusion offers practical proposals for strengthening the liquidity of commercial banks.

Keywords: commercial banks, liquidity, liquidity risk, capital adequacy, deposit base, macroeconomic factors, central bank policy, asset-liability management.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklari moliya tizimining markaziy bo'g'ini sifatida iqtisodiyotning barcha tarmoqlarini resurslar bilan ta'minlashda muhim o'rin tutadi. Bankning o'z majburiyatlarini o'z vaqtida va to'liq hajmda bajara olish qobiliyati, ya'ni likvidligi, nafaqat alohida bankning barqarorligini, balki butun moliya tizimining mustahkamligini belgilaydigan asosiy ko'rsatkichlardan biri hisoblanadi. So'nggi yillarda jahon moliya bozorlarida yuz berayotgan o'zgarishlar, shuningdek, O'zbekiston bank tizimida qisqa muddatli majburiyatlar va

depozit bazasi tarkibidagi o'zgarishlar bank likvidligini samarali boshqarish masalasining dolzarbligini yanada oshirmoqda.

Tadqiqotning obyekti sifatida O'zbekiston Respublikasining tijorat banklari, predmeti sifatida esa ularning likvidligini shakllantiruvchi omillar o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlar olingan. Tadqiqotning maqsadi — tijorat banklari likvidligiga ta'sir etuvchi ichki va tashqi omillarni nazariy va amaliy jihatdan ochib berish hamda ularni boshqarish bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar ishlab chiqishdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: birinchidan, bank likvidligi tushunchasining nazariy-metodologik asoslarini yoritish; ikkinchidan, mavzuga oid mahalliy va xorijiy tadqiqotlarni tahlil qilish; uchinchidan, likvidlikka ta'sir etuvchi omillarni tasniflash; to'rtinchidan, amaliy tahlil asosida xulosa va takliflar shakllantirish.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Tijorat banklari likvidligini ta'minlovchi omillar masalasi uzoq yillardan beri mahalliy va xorijiy olimlarning diqqat markazida turibdi. Iqtisod fanlari doktori, professor A. Omonov "Pul, kredit va banklar" nomli o'quv qo'llanmasida tijorat banklarining aktiv va passivlarini boshqarishdagi muvozanatsizliklar likvidlik tanqisligiga olib kelishi mumkinligini qayd etadi¹. Muallif, ayniqsa, depozitlarning qisqa muddatli, kreditlarning esa uzoq muddatli bo'lishi natijasida vujudga keladigan "likvidlik tafovuti" muammosini alohida ta'kidlaydi. Ushbu qarash bilan to'liq rozilik bildirgan holda, muallifning fikricha, bugungi kunda raqamli banking va lizing mahsulotlarining kengayishi natijasida mazkur tafovut an'anaviy kredit-depozit munosabatlaridan tashqariga chiqmoqda, bu esa A. Omonov taklif etgan tahlil doirasini yanada kengaytirishni talab qiladi.

R. S. Sharma o'zining "Issues in liquidity management in banking system" maqolasida banklar duch keladigan likvidlik muammolarini tizimli tahlil qilgan². Unga ko'ra, bank balansidagi aktiv va majburiyatlarning muddat bo'yicha muvofiqligi, depozit oqimlarining barqarorligi hamda bozor sharoitlaridagi o'zgarishlar likvidlikni samarali boshqarishda muhim ahamiyatga ega. Mazkur yondashuvning afzalligi muammoni tizimli ravishda ko'rib chiqishida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, muallifning nazarida, R. S. Sharma tadqiqotidagi yondashuvni rivojlanayotgan bozorlar, xususan, O'zbekiston sharoitida qo'llashda milliy valyuta dinamikasi va institutsional tartibga solish xususiyatlarini hisobga olish tadqiqotning amaliy ahamiyatini yanada oshirishi mumkin.

Berdiyarov B. T. o'zining tadqiqotida Markaziy bank foiz stavkalarining tijorat banklari likvidligiga ta'sirini VAR va ARDL modellari orqali baholab, foiz stavkasining oshishi banklar likvidligini qisqa muddatda pasaytirishini, ammo uzoq muddatda bozor barqarorligini ta'minlash orqali ijobiy ta'sir ko'rsatishini aniqlagan³. Ushbu ekonometrik yondashuv yuqori ilmiy qiymatga ega bo'lsa-da, muallifning fikricha, tadqiqotda banklarning o'lchami va mulkchilik shakli (davlat yoki xususiy) bo'yicha farqlar alohida ko'rsatkich sifatida kiritilmagan, holbuki amaliyotda aynan shu omil stavka o'zgarishiga reaksiya tezligini belgilaydi.

Ruziev B. S. O'zbekiston tijorat banklarida likvidlikni shakllantiruvchi omillarni tahlil qilib, aholining qisqa muddatli depozitlarga bo'lgan ishonchi, kredit portfelining uzoq muddatli loyihalarga yo'naltirilishi hamda resurs bazasining dollarlashuvi darajasini likvidlikni boshqarishda muhim ahamiyatga ega bo'lgan omillar sifatida ko'rsatadi⁴. Muallif ushbu xulosalarni qo'llab-quvvatlagan holda, resurs bazasining dollarlashuvi masalasi so'nggi yillarda milliy valyutaning nisbiy barqarorlashuvi natijasida muayyan darajada yumshaganini ta'kidlaydi. Shu bilan birga, uzoq muddatli kreditlash va qisqa muddatli moliyalashtirish o'rtasidagi muvofiqlikni ta'minlash bank likvidligini samarali boshqarish va resurslardan oqilona foydalanishning muhim yo'nalishlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Shaislamova N. K. masofaviy bank xizmatlarining rivojlanishi tijorat banklari likvidlik ko'rsatkichlariga qanday ta'sir ko'rsatishini o'rganib, raqamli moliyaviy texnologiyalarning joriy etilishi operatsion xarajatlarni kamaytirish orqali likvidlikni bilvosita yaxshilashini ko'rsatgan⁵. Muallifning qarashicha, bu xulosa to'g'ri bo'lsa-da, raqamli kanallar orqali depozitlarning "bir zumda" oqib chiqish ehtimoli (digital bank run xavfi) masalasi mazkur tadqiqotda yetarlicha e'tiborga olinmagan, bu esa zamonaviy sharoitda alohida o'rganishni talab qiladi.

1 Omonov A. Pul, kredit va banklar: O'quv qo'llanma. — Toshkent: TDIU, 2021. — B. 118–121.

2 Sharma R.S. Issues in liquidity management in banking system // International Journal of Banking and Finance Research. — 2019. — Vol. 5, No. 2. — P. 14–22.

3 Berdiyarov B.T. Markaziy bank foiz stavkalarining tijorat banklari likvidligiga ta'siri // Moliya va hisob. — TDIU, 2025. — №5. — B. 158–163.

4 Ruziev B.S. Tijorat banklarida likvidlik muammolari va uning yechimlari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. — 2025. — №5(13). — B. 18–24.

5 Shaislamova N.K. O'zbekiston bank tizimida raqamli moliyaviy xizmatlar: muammolar va ularni hal qilish yo'llari // Konferensiya materiallari. — 2023. — B. 3–7.

Xorijiy tadqiqotlar orasida chex iqtisodchisi P. Vodová (P. Vodová) ishlari alohida o'rin tutadi. U Chexiya tijorat banklari misolida o'tkazgan panel tahlilida bank likvidligi kapital yetarliligi va kreditlar bo'yicha foiz stavkasi bilan ijobiy, bank hajmi va foydalilik bilan esa salbiy bog'liqlikka ega ekanini aniqlagan⁶. P. Vodová tadqiqotining metodologik qiymati yuqori bo'lib, uning xulosalari bank likvidligiga ta'sir etuvchi omillarni tizimli ravishda o'rganish uchun muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi. Mazkur yondashuvni Markaziy Osiyo mamlakatlari, jumladan, O'zbekiston bank tizimida qo'llashda hududning institutsional xususiyatlari, shuningdek, davlat ishtirokidagi yirik banklarning ulushi yuqoriligini hisobga olish tadqiqot natijalarining amaliy ahamiyatini oshiradi.

O. Aspachs, E. Nier va M. Tieset Buyuk Britaniya banklari misolida bank likvidligini tartibga solish va makroiqtisodiyot o'rtasidagi bog'liqlikni o'rganib, markaziy bankning oxirgi instansiya kreditori sifatidagi roli banklarning likvid aktivlar ushlab turish stimullini pasaytirishi mumkinligini ko'rsatgan⁷. Ushbu xulosa muallif tomonidan e'tirof etiladi, biroq shuni qayd etish lozimki, O'zbekiston kabi rivojlanayotgan bozorlarda markaziy bankning qayta moliyalash mexanizmlari hali to'liq shakllanmaganligi sababli, banklar "oxirgi instansiya kreditori" omiliga bog'liqlikdan ko'ra, o'z likvid aktivlari hisobiga tavakkalchilikni boshqarishga ko'proq moyil.

A. N. Berger va C. H. S. Bouwman likvidlik yaratish nazariyasi doirasida banklarning likvidlik yaratishi bilan ularning investitsiyalari va iqtisodiy o'sishga qo'shadigan hissasi o'rtasidagi bog'liqlikni ochib bergan⁸. Ushbu nazariy yondashuv bank likvidligini nafaqat risklarni boshqarish, balki makroiqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlovchi muhim omil sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi. Mazkur nazariyani amaliyotga tatbiq etishda rivojlangan moliya bozorlarining xususiyatlarini hisobga olish muhim bo'lib, O'zbekiston sharoitida mahalliy moliya bozorining rivojlanish darajasi va mavjud imkoniyatlarini inobatga olish ushbu yondashuvning amaliy samaradorligini yanada oshirishi mumkin.

A. Soprano (A. Soprano) "Liquidity Management: A Funding Risk Handbook" asarida moliyalashtirish riskini boshqarishning amaliy uslublarini, jumladan, stress-testlar va likvidlik buferlarini shakllantirish mexanizmlarini atroflicha bayon qilgan⁹. Mazkur amaliy qo'llanmaning qiymati shundaki, u nazariy tadqiqotlardan farqli o'laroq, bank amaliyotchilari uchun mo'ljallangan. Shu bilan birga, muallifning qarashicha, unda keltirilgan amaliy vositalarning aksariyati rivojlangan moliya bozorlari uchun moslashtirilgan bo'lib, ularni O'zbekiston banklari amaliyotiga joriy etishda milliy me'yoriy-huquqiy bazaga moslashtirish zarurati mavjud.

Yuqorida ko'rib chiqilgan mahalliy va xorijiy tadqiqotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, bank likvidligini ta'minlovchi omillar ikki katta guruhga — bankka xos (mikro) va makroiqtisodiy (makro) omillarga bo'linadi. Ammo mavjud tadqiqotlarda, ayniqsa, milliy sharoitda, ushbu ikki guruh omillarning o'zaro ta'sir mexanizmi, shuningdek, raqamli texnologiyalar sharoitida yuzaga kelayotgan yangi risklar (masalan, depozitlarning tezkor oqib chiqishi) yetarli darajada kompleks tarzda o'rganilmagan. Mazkur maqola aynan ushbu bo'shliqni to'ldirishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot jarayonida umumilmiy va xususiy ilmiy usullardan foydalanildi. Xususan, mavzuga oid nazariy manbalarni o'rganishda tahlil va sintez, induksiya va deduksiya usullari qo'llanildi. Tijorat banklari likvidligiga ta'sir etuvchi omillarni tasniflashda qiyosiy tahlil usulidan foydalanilib, mahalliy va xorijiy tadqiqotchilarning yondashuvlari o'zaro solishtirildi. Omillarning yo'nalishi (ijobiy yoki salbiy ta'siri)ni aniqlashda mantiqiy tasniflash va grafikli tasvirlash usullari qo'llanildi. Shuningdek, bank likvidligini boshqarish amaliyotini baholashda monografik kuzatuv usulidan foydalanilib, mavjud me'yoriy-huquqiy hujjatlar va Markaziy bankning rasmiy statistik ma'lumotlari o'rganildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'tkazilgan tahlil natijasida tijorat banklari likvidligiga ta'sir etuvchi omillarni ikki katta guruhga ajratish mumkin: bankka xos (ichki) omillar va makroiqtisodiy (tashqi) omillar. Birinchi guruhga kapital yetarliligi, aktivlar sifati, kredit portfelining tarkibi, depozit bazasining barqarorligi hamda bank hajmi kiradi. Ikkinchi guruhga esa yalpi ichki mahsulot o'sish sur'ati, inflyatsiya darajasi, Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasi, milliy valyuta kursi dinamikasi va moliya bozorining umumiy holati kiritiladi. Yuqorida tahlil qilingan ilmiy manbalar asosida shakllangan xulosalar quyidagi jadvalda umimlashtirilgan (1-jadval).

6 Vodová P. Liquidity of Czech Commercial Banks and its Determinants // International Journal of Mathematical Models and Methods in Applied Sciences. – 2011. – Vol. 5, No. 6. – P. 1060–1067.

7 Aspachs O., Nier E., Tieset M. Liquidity, Banking Regulation and the Macroeconomy: Evidence on Bank Liquidity Holdings from a Panel of UK-resident Banks. – Bank of England Working Paper, 2005.

8 Berger A.N., Bouwman C.H.S. Liquidity creation, investment, and growth // Journal of Economic Growth. – 2022. – Vol. 27, No. 3. – P. 255–283.

9 Soprano A. Liquidity Management: A Funding Risk Handbook. – Chichester: John Wiley & Sons, 2015. – P. 45–52.

1-jadval. Bank likvidligiga ta'sir etuvchi asosiy omillar va ularning ta'sir yo'nalishlari¹⁰

Ko'rsatkich	Likvidlikka ta'sir yo'nalishi	Izoh
Kapital yetariligi koeffitsienti	Ijobiy (+)	Yuqori kapitallashgan banklar shok holatlariga chidamli
Bank hajmi (aktivlar)	Salbiy (–)	Yirik banklar “bankrotlikka yo'l qo'yilmaydi” tamoyiliga tayanadi
Kredit portfelni sifati (muammoli kreditlar ulushi)	Salbiy (–)	Yuqori muammoli kreditlar likvid aktivlarni kamaytiradi
Depozit bazasining barqarorligi	Ijobiy (+)	Uzoq muddatli depozitlar resurs bazasini mustahkamlaydi
Markaziy bank qayta moliyalash stavkasi	Aralash (±)	Qisqa muddatda salbiy, uzoq muddatda barqarorlashtiruvchi ta'sir
YalM o'sish sur'ati	Ijobiy (+)	Iqtisodiy o'sish davrida depozit va to'lov qobiliyati ortadi
Inflyatsiya darajasi	Salbiy (–)	Yuqori inflyatsiya pul mablag'larining qadrsizlanishiga olib keladi

Jadvalda keltirilgan ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, ayrim omillar, xususan, Markaziy bankning qayta moliyalash stavkasi, likvidlikka turli davrlarda har xil ta'sir ko'rsatishi mumkin. Jumladan, qisqa muddatda ushbu stavka likvidlik ko'rsatkichlariga ta'sir etsa, uzoq muddatda bank tizimining barqarorligini ta'minlashga xizmat qilishi mumkin. Bu xulosa, yuqorida ko'rib chiqilgan Berdiyarov B. T.ning empirik tadqiqot natijalari bilan to'liq mos keladi. Shu bilan birga, O'zbekiston bank tizimiga xos bo'lgan muhim jihat — davlat ulushi yuqori bo'lgan yirik banklarning ustunligi — xorijiy adabiyotlarda ta'kidlangan “katta bank — past likvidlik” qonuniyatini mahalliy sharoitda qo'shimcha omillarni hisobga olgan holda o'rganish zarurligini ko'rsatadi. Bunday banklarda davlat kafolati va qo'llab-quvvatlash mexanizmlari mavjudligi likvidlikni boshqarish strategiyalari hamda likvidlik buferini shakllantirish yondashuvlariga ta'sir ko'rsatishi mumkin.

So'nggi yillar davomida O'zbekiston bank tizimida kuzatilgan umumiy tendensiya kredit portfelining, ayniqsa, iste'mol va ipoteka kreditlari hisobiga o'sishi bilan tavsiflanadi. Ayrim davrlarda kredit portfelining o'sish sur'ati depozit bazasining o'sish sur'atidan yuqori bo'lishi qisqa muddatli likvidlik ko'rsatkichlarini boshqarishga alohida e'tibor qaratishni talab etadi. Bunday sharoitda banklar tomonidan aktivlar va majburiyatlarni muddati bo'yicha moslashtirish (ALM — Asset-Liability Management) tizimini takomillashtirish, shuningdek, likvid aktivlar portfelini diversifikatsiya qilish bank likvidligini samarali boshqarish va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlashning muhim yo'nalishlari hisoblanadi. Shuningdek, raqamli bank xizmatlarining kengayishi operatsion samaradorlikni oshirish bilan bir qatorda, depozitlar harakatining tezlashishi bilan bog'liq jarayonlarni monitoring qilish va boshqarish uchun yangi imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda. Shu sababli, raqamli bank xizmatlari sharoitida depozitlar oqimini kuzatish, likvidlikni tezkor baholash va risklarni boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish banklarning barqaror faoliyat yuritishida muhim ahamiyat kasb etadi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi. Birinchidan, tijorat banklari likvidligini shakllantiruvchi omillar bankka xos va makroiqtisodiy omillarga bo'linib, ularning o'zaro ta'siri murakkab va ko'p qirrali xususiyatga ega. Ikkinchidan, mahalliy olimlarning tadqiqotlari (A. Omonov, Ruziev B. S., Berdiyarov B. T., Shaislamova N. K.) ko'proq milliy bank tizimining amaliy muammolarini, xorijiy olimlarning ishlari (P. Vodova, O. Aspachs va boshqalar, A. N. Berger va C. H. S. Bouwman, A. Soprano) esa nazariy-ekonometrik asoslarni ochib berishga yo'naltirilgan bo'lib, ularni uyg'unlashtirgan holda qo'llash milliy sharoitda eng samarali natija beradi. Uchinchidan, O'zbekiston bank tizimiga xos davlat ishtiroki yuqori bo'lgan yirik banklarning ustunligi xorijiy tadqiqotlarda aniqlangan ba'zi qonuniyatlarni (masalan, bank hajmi bilan likvidlik o'rtasidagi salbiy bog'liqlik) o'zgartirishi mumkin, bu esa alohida milliy tadqiqotlarni talab qiladi.

Yuqoridagi xulosalar asosida quyidagi amaliy takliflar ishlab chiqildi: birinchidan, tijorat banklarida aktivlar va majburiyatlarni muddati bo'yicha boshqarish (ALM) tizimini xalqaro standartlar (Basel III LCR va NSFR ko'rsatkichlari) asosida takomillashtirish; ikkinchidan, depozit bazasini mustahkamlash maqsadida uzoq muddatli jamg'arib boruvchi depozit mahsulotlarini kengaytirish va aholi moliyaviy savodxonligini oshirish; uchinchidan,

¹⁰ Manba: Muallif ishlanmasi.

raqamli bank xizmatlari orqali depozitlarning tezkor ko'chishi xavfini kamaytirish uchun maxsus monitoring va erta ogohlantirish tizimlarini joriy etish; to'rtinchidan, Markaziy bank tomonidan qayta moliyalash stavkasini o'zgartirishda tijorat banklarining likvidlik buferiga ta'sirini oldindan baholovchi stress-test mexanizmlarini takomillashtirish. Ushbu takliflarning amaliyotga joriy etilishi tijorat banklari likvidligini mustahkamlash va umuman olganda, mamlakat bank tizimining barqarorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 12-maydagi "2020 — 2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5992-son Farmoni // URL: <https://lex.uz/docs/-4811025>
2. Omonov A. Pul, kredit va banklar: O'quv qo'llanma. — Toshkent: TDIU, 2021.
3. Ruziev B.S. Tijorat banklarida likvidlik muammolari va uning yechimlari // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar. — 2025. — №5(13). — B. 18–24.
4. Berdiyarov B.T. Markaziy bank foiz stavkalarining tijorat banklari likvidligiga ta'siri // Moliya va hisob. — TDIU, 2025. — №5. — B. 158–163.
5. Shaislamova N.K. O'zbekiston bank tizimida raqamli moliyaviy xizmatlar: muammolar va ularni hal qilish yo'llari // Konferensiya materiallari. — 2023.
6. Sharma R.S. Issues in liquidity management in banking system // International Journal of Banking and Finance Research. — 2019. — Vol. 5, No. 2. — P. 14–22.
7. Vodová P. Liquidity of Czech Commercial Banks and its Determinants // International Journal of Mathematical Models and Methods in Applied Sciences. — 2011. — Vol. 5, No. 6. — P. 1060–1067.
8. Vodová P. Determinants of Commercial Bank Liquidity in Hungary // Financial Internet Quarterly "e-Finanse". — 2013. — Vol. 9, No. 3. — P. 64–71.
9. Aspachs O., Nier E., Tiesset M. Liquidity, Banking Regulation and the Macroeconomy. — Bank of England Working Paper, 2005.
10. Bunda I., Desquilbet J.-B. The Bank Liquidity Smile Across Exchange Rate Regimes // International Economic Journal. — 2008. — Vol. 22, No. 3. — P. 361–386.
11. Berger A.N., Bouwman C.H.S. Liquidity creation, investment, and growth // Journal of Economic Growth. — 2022. — Vol. 27, No. 3. — P. 255–283.
12. Soprano A. Liquidity Management: A Funding Risk Handbook. — Chichester: John Wiley & Sons, 2015.
13. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining rasmiy statistik ma'lumotlari. — <https://cbu.uz>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 9/4

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>